A VÁROS

KÖZIGAZGATÁSI, KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS KÖZGAZDASÁGI KÖZLÖNY.

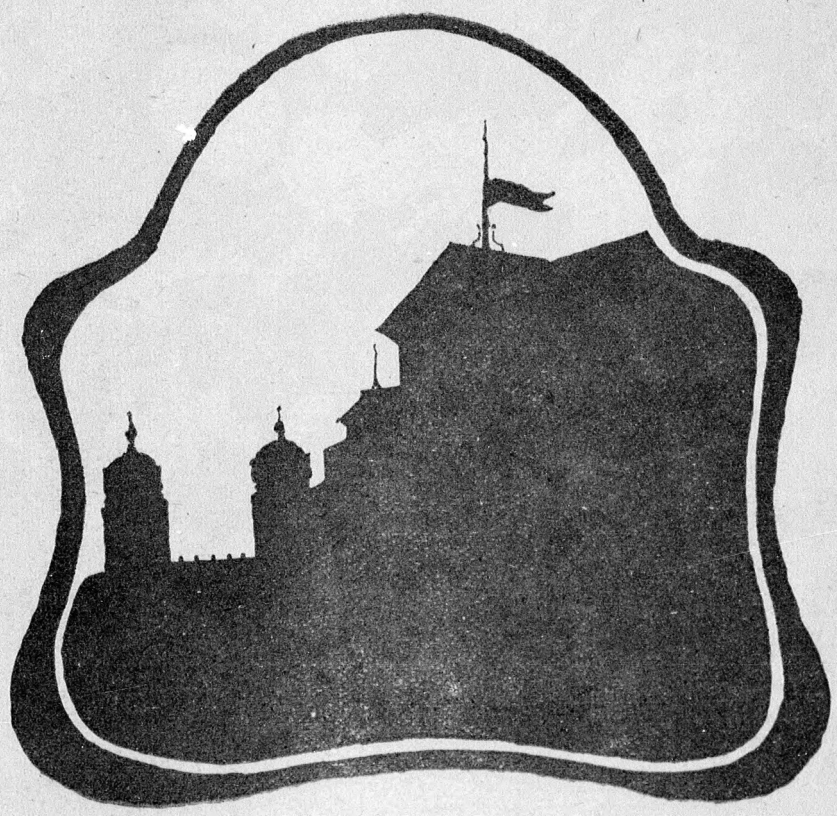

Főszerkesztő:
DR. K. TÓTH MIHÁLY
tanácsnok.

Felelős szerkesztő:
KONCZ ÁKOS
főleváltáros, tb. tanácsnok.

ELŐFIZETÉSI ÁR:
Egész évre . . . 6 korona
Egyes szám ára 20 fillér.

Megjelenik minden hó 1-én
és 15-ik napján.

SZERKESZTŐSÉG:
Városház, Földszint 8. Ide kérjük a kéziratokat.

KIADÓHIVATAL: Városi könyvnyomda-vállalat irodája, mely az előfizetési díjakat és hirdetéseket felveszi.

Kiadótulajdonos: Debreczen szab. királyi város könyvnyomda-vállalata.

X. évfolyam Debreczen, 1913. december 23. 28. füzet.

ELŐFIZETÉSI ÁR:
Egész évre. . . . 6 kor.
Egyes szám 20 fillér.

Megjelenik minden hó 1-ső és 15-ik napján.

A VÁROS

SZERKESZTŐSÉG:
Városháza, földszint 8. szám. Ide kérjük a kéziratokat.

KIADÓHIVATAL:
Városi könyvnyomda-vállalat irodája. Ide küldendők az előfizetési díjak és hirdetések.

= KÖZIGAZGATÁSI, KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS KÖZGAZDASÁGI KÖZLÖNY. =

Főszerkesztő: Dr. K. TÓTH MIHÁLY tanácsnok. ◆ Felelős szerkesztő: KONCZ ÁKOS főlevéltáros, tb. tanácsnok.

Közgyülés.

Debreczen sz. kir. város törvényhatósági bizottsága folyó hónap 18-án és 19-én rendes közgyülést tartott Domahidy Elemér főispán elnöklésével.

A közgyülés a következőképen folyt le:

1. **Polgármesteri jelentés** november hónapról.

A polgármesteri jelentés kapcsán Révi Nándor dr. kérdést intéz a polgármesterhez az iránt, hogy a számvevővé kinevezett Mayer Jenő bizottsági tagsági helyének betöltéséről miért nem történt intézkedés? A polgármester kijelenti, hogy Mayer Jenő virilis jogu bizottsági tagságát megtartotta.

A közgyülés a polgármesteri jelentést tudomásul vette.

Ezután Szabó Elek tb. tanácsnok felolvasta Grosz Nagy Ferenc biz. tag önálló inditványát, amely az uj gyógyszertáraknak a belsőség területére történt elhelyezése ellen szól és kéri a közgyülést, hogy irjon fel a belügyminiszterhez, hogy változtassa meg rendelkezését és az uj gyógyszertárakat a külsőségi lakosság, a régi gyógyszertárak és a közegészség érdekének figyelembevételével helyezze oda, ahova azokat az illetékes hatóságok tervezték.

Határozat.

A közgyülés az inditványt egyhangulag elfogadta.

2. **Jelentés** a közgyülés által a városi tanácsnak adott megbizatások állásáról.

Határozat.

A közgyülés a tanács bejelentését tudomásul veszi.

3. **Belügyminiszteri leirat** a kórházi alkalmazottaknak a kerületi munkásbiztositó pénztár kötelékéből kivétele, illetményeiknek betegség esetén 20 héten át biztositása s a 67—1911. bkgy. számu szabályrendelet ily értelemben módositása tárgyában hozott közgyülési határozat jóváhagyásáról.

Határozat.

A közgyülés a m. kir. belügyminiszter urnak leiratát, mely szerint a közkórház nyugdijjogosultsággal nem biró alkalmazottai, — mint városi alkalmazottak részére hozott közgyülési határozatot jóváhagyta — tudomásul veszi és kimondja, hogy ezen határozata 1914 január 1-től érvényre lép.

Utasitja a közgyülés a városi Tanácsot, hogy a határozat végrehajtására szükséges intézkedések megtételéről, egyben pedig a közkórház alapszabályzatának a 305—1913. bkgy. sz. határozatához képest leendő megfelelő módositásáról és kiegészitéséről gondoskodjék és azt a módositás eszközlése után tárgyalás végett ide terjessze be.

4. **Belügyminiszteri leirat** az egyetemi kórház épitése ügyében 299—1913. bkgy. szám alatt hozott közgyülési határozatra vonatkozólag.

Határozat.

A közgyülés a városi Tanácsnak a jog- és pénzügyi bizottság véleményével egyező javaslatát elfogadva, kimondja, hogy a belügyminiszter, mint a vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz feliratot intéz. A belügyminiszter urhoz intézendő feliratban első sorban arra mutat rá a közgyülés, miszerint 1912. évi december hó 28-án 517—1912. bkgy. sz. alatt hozott határozatában már kimondotta, hogy az egyetemi közkórháznak a határozatban megjelölt pavillonjait és melléképületeit, a bemutatott költségvetéseket elfogadva, a kijelölt 3 millló korona fedezet terhére felépitteti és hogy a részleges tervek elkészitésével és egyéb müszaki teendőkkel, 150,000 korona tiszteletdij mellett, a bemutatott megbizó levél alapján, Korb Flóris müépitészt megbizza, és elhatározta, hogy e célra előirányzott 3 millió korona összeg külön kölcsönképen felvételéig a felmerült költségek a már felvett 9 és fél millió korona kölcsönből lesznek fedezendők.

Ezen közgyülési határozatot, annak a fede-

zetre vonatkozó rendelkezésével együtt, a m. kir. belügyminiszter ur 157,502—1913. III. c. számu leiratával jóváhagyta és a kivánt 3 millió kölcsönnek felvételét is engedélyezte.

A közgyülés tehát akkor, midőn a 299—1913. bkgy. sz. határozatában az egyetemi kórház épitése körüli intézkedés jogának a határozatban megjelölt feltételekkel m. kir. belügyminiszter urra történt átruházásával kapcsolatosan ismételten bejelentette, hogy az egyetemi kórház felépitéséhez a már jogerősen megszavazott 3 millió koronával hozzájárul, de ezen összegen felül további hozzájárulást nem ad, — ezen kijelentését már egy korábban hozott s kormányhatóságilag jóváhagyott, tehát jogerős határozat alapján tette, ezen kijelentése tehát ujabb kormányhatósági elbirálás tárgyává nem is tehető. Szükségesnek tartotta ennek hangsulyozását s feltételül odaállitását a közgyülés akkor, midőn a kórházépittetés körüli s az épitkezési költségek mikénti felhasználása tekintetében intézkedési jogát a kezéből kiengedte s a m. kir. vallás- és közoktatási miniszter urra átruházta.

Ezen intézkedési jog átruházásával kapcsolatban s ennek folyományaként a közgyülés ugyanazon korlátozással, illelve feltétellel, hogy a jogerősen megszavazott 3 millió összegen felül a várost a kórház épitéséből kifolyólag több költség nem terhelheti, felhatalmazta az egyetemi épitési bizottságba kiküldött tisztviselőit és tagjait, hogy ugy a jelenlegi kórház, mint a későbbi egyetemi épitkezési ügyekben a város nevében végérvényesen eljárhassanak.

A közgyülésnek az itt elemzett határozatának meghozatalánál tehát az volt az intenciója, hogy a kórház épitésének jogát átruházza a vallás- és közoktatásügyi miniszter urra a határozatban kikötött feltételekkel, de csak ugy, ha eleve biztosittatik, hogy a kórház épitéséből kifolyólag a már jogerősen megszavazott 3 millió korona összegen felül, bele tudván ebbe a tervező müépitész 150,000 korona tiszteletdiját is, — a várost több költség nem terhelheti.

A közgyülés az egyetemi épitési bizottságba kiküldött tisztviselőit és tagjait csak abban az esetben hatalmazta fel arra, hogy a kórház és egyetemi épitkezési ügyekben a város nevében végérvényesen eljárhassanak, ha a határozatban foglalt összes kijelentések, illetve feltételek elfogadása mellett veszi át a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur a törvényhatóság által a kórház épitése körül reá ruházott intézkedési jogát s ez esetben elesik annak szüksége, hogy a városnak az épitési bizottságban résztvevő tagjainak adott felhatalmazás terjedelme közelebbről megállapittassék, mert a meghatalmazottak a várost kötelezőleg csak a 3 millió korona költség keretén belül járhatnak el.

A közgyülési határozatban foglaltak tehát csakis együttesen birálhatók el, miután az abban foglalt összes kijelentések, illetve feltételek nem csupán puszta óhajai voltak a közgyülésnek, hanem olyan mellőzhetlen feltételei, melyeknek teljes épségükben el nem fogadása esetén az intézkedési jog átruházása érvénytelenné válik, s a közgyülés intézkedési jogát magának tartja fenn.

Ezek alapján tehát felkéri a közgyülés a m. kir. belügyminiszter urat, miszerint hagyná helybe a közgyülés határozatát változatlanul.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter urhoz pedig abban az irányban intéz feliratot, miszerint sürgősen nyilatkozzék arra nézve, hogy hajlandó-e a közgyülés által a kórház épitése körüli reá átruházott intézkedési jogát a határozatban foglalt összes kijelentések, illetve feltételek elfogadása mellett elvállalni, addig az ideig pedig, mig ez irányban határozott kijelentést nem tesz, az épitkezésekre beadott ajánlatok feletti döntését tartsa függőben, miután a jog átruházása csakis a közgyülésen határozatban foglalt összes kijelentések, illetve feltételek elfogadása esetére érvényes, ellenkező esetben a közgyülés ezt érvénytelennek tekinti, s rendelkezési jogát magának tartja fent.

5. **Belügyminiszteri leirat** a Kossuth-utcza 12. és 14. számu telkeknek a m. kir. pénzügyi széképület czéljára a m. kir. kincstárral elcserélése ügyében.

Határozat.

A leiratot a közgyülés tudomásul vette.

6. **Tanácsi előterjesztés** az egyetem megnyitása s a felajánlott összeg befizetésére vonatkozólag.

Határozat.

A közgyülés a tanács javaslatát elfogadta, azzal megbizta a Tanácsot, hogy folytasson tárgyalásokat az illetékes körökkel és jelentését 30 nap mulva terjessze a közgyülés elé.

7. **A városi Tanács** jelentése arról, hogy az állami borital- és husfogyasztási adókat évi 325,000 korona átalányösszegben Debreczen sz. kir. város részére megváltotta.

Határozat.

A közgyülés a jelentést tudomásul vette.

8. **Központi választmánynak** három évre megalakitása.

Határozat.

A közgyülés a központi választmányba a következő bizottsági tagokat választotta be: I. ker. Ungváry Józsefet, Publig Ernőt, Szilágyi Imrét, Tóth Istvánt, Varga Károlyt, Sinka Sándort, May

Andort és dr. Tüdős Jánost; II. ker. Bárdos Gézát, Békés Lajost, Hoffmann Sándort, Kaszanyitzky Endrét, Muraközy Lászlót, dr. Fejér Ferencet, ifj. Schvarcz Vilmost és Komlóssy Dezsőt; III. ker. Csurka Istvánt, Debreczeni Lajost, dr. Körösi Kálmánt, Pálffy Gábort, Szabó Kálmánt, dr. Vásáry Istvánt, dr. Fráter Imrét és dr. Freund Jenőt.

9. **Közigazgatási bizottságban** megüresedő tagsági helyek választás utján betöltése.

Határozat.

Megválasztattak: Fejér Ferenc dr., Tóth István, dr. Baltazár Dezső, Komlóssy Dezső és Szávay Gyula.

10. **Igazoló választmánynak** egy évre megalakitása.

Határozat.

Megválasztattak: Jászi Viktor dr., Jánosi Zoltán, Lestyán Adorján, Sinka Sándor és Török Péter. Elnökké kinevezte a főispán Márk Endrét, tagokul Freund Jenő dr.-t, Kardos Lászlót és Kernhoffer Józsefet.

11. **Három kerületi orvosi** és esetleg megüresedő kerületi orvosi állások választás utján betöltése.

Határozat.

Megválasztattak kerületi orvosokká: dr. Balkányi Emil, dr. Kiss Gyula, dr. Berényi István és dr. Széll Kálmán.

12. **Adópénztári tiszti** állás választás utján betöltése.

Határozat.

Adópénztári tiszti állásra a közgyülés meg választotta Ujvári Lajost.

13. **Kilencz ujonnan szervezett** és egy lemondás folytán megüresedett szülésznői állás választás utján betöltése.

Halározat.

A közgyülés az állásokat betöltötte.

14. **Tanácsi előterjesztés** a Csillag-utcza 6. számu házasteleknek 12,000 kor.-ért megszerzése tárgyában

Határozat.

A közgyülés a fentnevezett telek megvételét elhatározta.

15. **Ugyanaz** a város házipénztára felesleg pénzének, valamint a város alapjai és alapitványai, továbbá a gyámpénztár törvényes biztositék mellett el nem helyezhető pénzeinek az 1914. év folyamán a helybeli pézintézeteknél takarékpénztári betéti könyvön és csekk-számlán elhelyezése tárgyában.

Határozat.

A közgyülés a Tanács javaslatát elfogadta.

16. **Ugyanaz** a Piacz-utcza 26—28. sz. városi bérház épitkezési költsége ügyében.

Határozat.

A közgyülés tudomásul vette a Tanács bejelentését, hogy a fentnevezett bérház 108,000 koronát jövedelmez, mely a befektetett 2.002,935 kor. tőkének 5%-át képezi és a hiteltullépést megszavazta.

17. **Ugyanaz** az öntüz-biztositási rendszer behozatala tárgyában

Határozat.

A közgyülés utasitotta a Tanácsot, hogy ide vonatkozó javaslatát 1914 májusban terjessze a közgyülés elé.

18. **Ugyanaz** a kórház részére vegyi és biochemiai vizsgálatokat teljesitett Lemberger Lajos vegyész részére megállapitott 600 korona tisztelet-dij fedezetének kijelölése tárgyában.

Határozat.

A közgyülés a tiszteletdijat kiutalta.

19. **Ugyanaz** a folyó évben felmerülő tolonckiséreti költségekre póthitel engedélyezése iránt.

Határozat.

A közgyülés a póthitelt megszavazta.

20. **Ugyanaz** a járványos betegségek ellen teendő óvintézkedésekre 2610 kor. póthitel engedélyezése iránt.

Határozat.

A közgyülés a póthitelt megszavazta.

21. **Ugyanaz** a pintér társulat feloszlása folytán keletkezett alap alapitó-levele tárgyában.

Határozat.

A közgyülés a Tanács javaslatát elfogadta.

22. **Tanácsi jelentés** a József kir. herczeg-utczai gyalogjárda aszfaltozása ügyében.

Határozat.

A közgyülés a szabályrendelet feltételeinek betartása mellett az aszfaltozást elrendelte.

23. **Tanácsi jelentés** két fegyelmi ügy befejezéséről

Határozat.

A közgyülés a Tanács javaslatát elfogadta.

24. **A közigazgatási díjas gyakornokok kérvénye** állásuknak közigazgatási fogalmazói állásra a 219—1913. bkgy. számu határozattal történt átminősitése folytán javadalmazásuknak az 1914. évi január hó 1-től leendő folyósitása iránt.

Határozat.

A közgyülés a fogalmazókká átminősitett közigazgatási gyakornokok megfelelő fizetését 1914 január 1-től kiutalja.

25. **Molnár Antal kérvénye** a Simonffy-utcai piac-tér és Simonffy-utca sarkán emelt épülete előtti gyalogjárda aszfaltozása iránt.

Határozat.

A közgyülés a gyalogjáró aszfaltozását elrendelte.

26. **Mandel Lipót,** Szentkirályi és Nagy, Náduvary Lajos és Moskovitz József Piac-utca 26—28. sz. városi bérházbeli boltbérlők bérleszállitas iránti kérvénye.

Határozat.

A közgyülés a kérelmeket elutasitotta azzal, hogy megbizta a Tanácsot, tárgyaljon a bérlőkkel fizetési halasztás tekintetében, esetleg abban az irányban, hogy szerződéseiket a bérlők felmondhassák.

27. **Balog Péter** kegydij felemelése iránti kérvénye.

Határozat.

A közgyülés a kérelmet teljesitette.

28. **Belügyminiszteri leirat** a rendőrségi központi épület létesitése ügyében hozott 306—1913. bkgy. sz. közgyülési határozatra vonatkozólag.

Határozat.

A közgyülés elhatározta, hogy a rendőrségi palota épitésére szükséges 800,000 kor. olcsóbb kölcsön felvétele iránt folytasson ujabb tárgyalást Tanács.

29. **Tanácsi előterjesztés** a rendőrség fejlesztésére kiutalandó államsegély tárgyában a m. kir. Belügyminiszter urhoz felterjesztés intézése iránt.

Határozat.

A közgyülés felir a belügyminiszter urhoz, hogy a rendőrség államsegélyét 60,000 koronára emelje fel.

30. **Ugyanaz** a járlat kezelés költségeire 400 korona póthitel engedélyezése iránt.

Határozat.

A közgyülés a póthitelt megszavazta.

31. **Ugyanaz** a Mezey Béla szinigazgatóval kötött szerződés módositása tárgyában.

Határozat.

A közgyülés a városi Tanács ama javaslatát, hogy utasitsa el a közgyülés a Mezey Béla kérelmét, elfogadta és kimondta, hogy a jelenlegi szinigazgató felmondását 1914 május 15-ére elfogadja.

32. **Néhai Szerető István** volt adópénztári tiszt szolgálati idő beszámitás iránti ügye s ezzel kapcsolatosan özvegyének özvegyi segély iránti kérvénye.

Határozat.

A közgyülés az özvegyi segélyt megszavazta.

Ezzel a közgyülés véget ért.

Jelentés németországi tanulmányutamról.

Irta: **Borsos József** h. városi főmérnök.

Tekintetes Tanács!

A 18,535—1912. sz. határozattal engedélyezett tanulmányutamat annak idején meg kellett szakitanom s itthon annyi munka szakadt nyakamba, hogy egyáltalában nem jutott idő jelentésem megtételére. Ez évben a lipcsei nemzetközi épitészeti kiállitásra 9843—1913. sz. határozattal történt kiküldetésemről számot adandó: egyszerre, e jelentésemben kivánom németországi müszaki tapasztalataimból utazásom sorrendje szerint azokat előterjeszteni, amelyek a város müszaki életében — aktuálisságuknál fogva is — érdekesek lehetnek.

München meglepett hatalmas fejlődésével, 14 évvel előbb huzamosabb ideig ott tartózkodván, jól ismerem a várost s ahol akkor még a városnak nyoma sem volt, most kiépitett utak, világitással, vizvezetékkel, csatornázással ellátott telektömbök vannak beépités alatt, s már ott van a több emeletes iskola-épület, jelezve, hogy a kulturintézményeknek meg kell előzni a lakosság oda telepedését. Nem ugy, mint a mi II. övezetünkben.

Azóta befejeződött a *városház* épitkezése is, melynek kibővitését még 1897-ben kezdték s 1909-ben fejezték be. Az épitési tanácsnok szivessége folytán Heinlein főmérnökkel, aki az előbb jelzett idő alatt mint épitésvezető működött, járhattam be az egész városházat s igy nem csak a pazar pompával kiállitott gyüléstermekbe és fogadó-szobákba juthattam be,

hanem a pincétől a padlásig, illetve a toronycsucsig mindent láttam; s mig a fogadó-helyiségekben a nemes anyag és gót-styl gazdagsága, addig a mellékhelyiségekben a célszerü anyagmegválasztás, a legjobban odaillő szerkezet gyönyörködtetett. Az egész épületnek szabálytalan négyszögü alaprajza van, a tér felé eső homlokzat vonala 98·5 m. E főhomlokzat nem szimmetrikus, az egyik felében egy gazdagon tagozott oromfal, a másikon 80 m. magas torony emelkedik ki s mégis a festői elrendezés mellett igazán monumentális hatásu.

Faragott kővel van boritva az egész homlokzat s a német gót-styl minden elképzelhető szépsége és gazdagsága, tréfája és szerkezeti ötletek mind feltalálhatók. Messze vezetne az egyes erkélyek, a vizköpök figurái leirása, melyekben épen a humor s a bajor kedélyesség megnyilatkozik; azokat látni kell s élvezni.

A külsővel teljesen összhangban van a belső. Az üléstermek s fogadó-szobák faragott keményfa falburkolattal s mennyezettel kiképezve s bebutorozva, a falmezők — méretben is hatalmas festményekkel kitöltve. A folyosókon márvány, keramit és égetett agyaglap burkolat.

A pénztár-terem két oldalról ablakkal, középen üvegtetővel megvilágitott óriási csarnok, szökőkuttal és a közönség számára iróasztalokkal. A felülvilágitóban remek üvegfestmény pompázik.

A városház ugy, amint áll, beleértve a telekszerzés 7.200,000 koronányi költségét is, 18.610,000 koronában van.

Ezután az uj vásárcsarnokot néztem meg, amely igen szerencsésen megválasztott vasuti és utca találkozási pontban ugy van elhelyezve, hogy minden oldalról jól megközelithető s igy a forgalom ideálisan bonyolitható le. Maga a vásárcsarnok épülettömbje áll, 4 csarnokból, ezek hossza 97 m., szélessége 17·3 m. és a padlótól a gerincig mérve, magassága 20 m. E magas csarnokokat alacsonyabb épületek kötik össze, ugy, hogy az egész területe 11,650 m². E nagy térség világitása, felülvilágitó nélkül, csupán oldalt magasan elhelyezett ablakokkal történik.

Az épület szerkezete pincétől a tetőig mind vasbeton. Vékony pilléreken merész ivben összehajló bordák tartják a vasbeton tetőlemezt, mely kivülről cserépfedést kapván, szépen illeszkedik bele a környező épületek szintén cseréptetős csoportjába. A csarnok és áruhelyek padlója aszfalt, az irodáké linoleum, a mellékhelyiségeké pedig vörös, égetett agyaglap. Központi alacsony nyomásu gőzfütés, hydraulikus felvonók, hütők, villamos világitás, csengő- és óraberendezés, mind a legmodernebb kivitelben készült. Épitési költség — nem számitva a telep adminisztrácios épületeit, csupán a vásárcsarnokot — 3.059,000 korona. Ami, tekintve az óriási területet, elég alacsonynak mondható (m²-ként 262 korona). A tervezést és épitésvezetést Schachner Richárd épitész, városi épitési-tanácsos végezte 7 tagból álló iroda segitségével. Ugyancsak Schachner épitész terve és vezetése mellett épül — természetesen a városi épitési hivatal más személyzetének segédkezése mellett — a *Schwabing-i városi kórház*. Az épitést 1904-ben kezdték, ma még nincs minden épület készen, de a korábban megépült pavillonokban 700 beteg már ápolást nyer. A kórház 1300 betegre van tervezve, 178,000 m² területen (egy betegre esik 137 m²). A pavillonokban a jobb betegkezelés érdekében kisebb termek és külön szobák vannak bebutorozva, hogy igy az egyféle betegségeknél is a könnyebb betegek elkülönithetők a sulyos betegtől. A legnagyobb teremben csak 12 ágy helyezhető el, aztán vannak 6, 4, 3, 2, 1 ágyas szobák, a fentjáróknak közös ebédlő s igen célszerüen elhelyezett mellékhelyiségek. Az egyes pavillonok fűthető, zárt folyosóval vannak összekötve a felvételi-, a mütő-, a központi fürdő- és a konyha-épülettel. Ennek földszinti része a beteg közlekedésre szolgál, az alatta levő pince mélységben fekvő része a halottak és szennyes ruha szállitására. Ez alatt fekszik még a fütés, a vizvezeték és csatornázás csőhálózatát magában foglaló járható alagut; melynek hossza kereken 12 kilométer!

A betegszobák s folyosók padlója linoleum, közvetlen a vasbeton födémre fektetve. A betegszobák falai mészfestékkel vannak szinezve, fent fehéren hagyva, a mellékhelyiségek fehér fayence lapokkal burkolva. A mütő-teremben 50 cm. oldalméretü lapok vannak a falon s 30 cm. méretü világosszürke márványlapok a padlón.

Remekül vannak berendezve a clozett és fürdőhelyiségek, nemkülönben a központi fürdőház és konyha-épület, mind a modern higienikus követelményeknek megfelelően pazar kiállitásban.

Az egész telep központi gőzfütéssel ellátva. Épitési költség 16.800,000 korona, amiből egy-egy betegágyra esik kicsi hijján 13,000 korona. Ez aránylag magas egységárat érthetővé teszi a kis betegszobák és az összekötő folyosók alkalmazása, a külön épületeket elfoglaló mütő- és fütőberendezés, továbbá a főépületbe foglalt katholikus templom, ülésterem és a külön álló nővérház épitése.

Az épületek külső megjelenése igen egyszerü, a telepet körül futó falazott kerités hosszu vonala igen ötletesen van sarok házacskák, nagyobb kapuszerü nyilások és mintás falátörésekkel megszakitva s élénkitve. A népies

és népmüvészeti formák stilizálva vannak felhasználva.

Ugyancsak ezt láttam, de fokozott mértékben az *iskola*-épületeken. Erőteljes népies szinezés az ajtókon, folyosófalakon. A tanteremajtók egyszárnyuak, csak a bejárati ajtók kétszárnyuak s itt a belépésnél szilárdan álló szárny olyan tolózárral van felszerelve, hogy a kimenetnél egy kilincs nyomásra nyilik. A tantermekben, tornateremben s folyosókon mindenütt linoleum burkolat, a falon mosható olajfesték lábazat, szines mintával, minden terem előtt külön ruhatár, a folyosón felszökő vizsugáru ivókut. Tölgyfa lépcső vasbeton alátámasztással. A souterrainban főzőiskola a leányok, asztalos-, lakatos mühely a fiuk számára és szépen berendezett fürdő az összes növendékek használatára.

Ilyen rövidszavuak feljegyzéseim ; de ezekben egészen megelevenedik előttem az a két emeletes iskola-épület, kavicsos játszóterével, melyet folyondáros lugas vesz körül az utca felől. Egyebekben nincs is semmi különös megjegyzésre méltó, mert az ott egészen természetes, hogy külsejében, minden apró részletében *német* az épület. De hogy nálunk, a debreceni nagyerdőn is ilyen német legyen az egyetem, arra azt hiszem, semmi szükség nincsen, sőt igen szomoru jelenség, de hiába emeltem ellene szót !

A népies, a nemzeti motivumok megbecsülését mutatja még az uj igazságügyi palota, amely tömeg osztásában és diszitésében egészen a német falusias faarchitekturára emlékeztet s miandazonáltal tagadhatatlanul monumentális.

Karlsruhe ujabb épitményeiben igen szépen egyezteti össze a modern szerkezetet a népies formákkal. Különösen sikerült az egy román alaprajzu vörös téglás templomnál. Egy mellékutcáját pedig rendkivül festői kiképzésü házacskák szegélyezik, egyik ötletesebb kiképzéssel, mint a másik, de mindegyik a vonzó családi háznak valóságos remeke. A román stilu nyers tégla homlokzatu *krematoriumot* csak kivülről láthattam, körut veszi körül, s az urnák a kanyargó ut mentén vannak a bokrok közé elhelyezve.

Frankfurt a Majna mellett, székházának 1405-ig visszamenő történetével, ép úgy, mint modern alkotásaival egyaránt megkapó város.

Láttam a városházán a „Rőmer" néven közismert épület csoportnak — melyben az ünnepi termek vannak — képét 1612., 1658., 1742., 1885. és 1908-ik évből. Mindegyik egy-egy műtörténeti bizonyitéka annak, hogy az egyes korok világnézete, épitőművészeti felfogása hogyan érvényesül. A gót alapvonalakat hogyan rontja meg a barok-kor diszitése ; ezt ismét elsöpri az idő és sima kőkereteket kapnak a nyilások, mig végre a jelenlegi gazdag német gót kiképzéssel restaurálják.

Ez épületcsoporthoz csatlakoznak az *uj városház* szinpompás vörös homokkő épületei. Ugyanis, a városház helyén állott magán házakat megvásárolták az uj épitkezés céljára, de a korábbi utcát a forgalom zavartalan lebonyolitása érdekében meghagyták továbbra is, csak egy hidon vezetett zárt folyosóval kapcsolták össze a hivatalos helyiségeket.

A „Rőmer" nagy multjának sulya alatt uj épületet nem egységes stilben képezték ki, hanem Frankfurt történeti fejlődésének kifejezéseképen : a gyüléstermet magában foglaló részt német renaissancéban, a déli szárnyat a gótból renaissancében átmeneti stilben, mig az északi épületet, tekintettel az előtte álló Pál-torony klasszikus formájára, német barok homlokzattal látták el.

A déli épület sarkán két torony van, a magasabb 70 m-re nyulik fel s hü másolata egy 1346. évben épitett és 1765-ben lerombolt gótikus toronynak. Ilyen hagyományok mellett érthető a régi stilus fölelevenitése !

Az egész épület szobrász munkával gazdagon van diszitve, ugy a homlokzaton, mint a lépcsőházakban és gyülésteremekben.

A városház épitési költsége 6 és fél millió korona volt.

A *városi közkórházat* mostanában bővitették egynehány pavillon közbe épitése által, ennek folytán a különben sem nagy terület szinte zsufolttá vált. A bejáratnál van elheleyzve egy mentő állomás, betegszállitó automobilokkal ellátva.

Egyébként modern a felszerelés a beteg pavillonokban is. A műtő terem padlója fehérmárvány, amin csak gummi cipőkben engedik meg a járást.

Nagyon szépen van felszerelve a gyermek pavillon. Csupa fehérség ott minden, bájos gyermekképekkel a falon, s a nappali helyiség tele játékszerrel. De még az ágyacskákban is a fekvő beteg mellett kicsillant egy-egy baba, s a másik, mig a kötést ujitotta meg rajta az ápolónő, ugyancsak gyomrozta a paprikajancsit.

A kórházi gondnok szives készségét, amelylyel mindent megmutatva körülvezetett, csak az *aggok menhelye* igazgatójának szivessége multa felül, aki igazán pincétől-padlásig, a hullakamrától az ő magán lakásáig egy egész délelőtt mutogatva kalauzolt.

Ez a menhely két részből áll : 250 teljesen vagyontalan ápolt számára az egyik és 70 némi vagyonnal biró számára a másik szárny, akik

a lakásért és ellátásért fizetnek, de nincsen hozzátartozójuk, akiknek körében leélhetnék hátralevő napjaikat. Ez osztályon a velük együtt megvénült butoraikat is bevihetik az ápoltak, hogy lehetőleg a megszokott környezetben maradva otthoniasan érezzék magukat.

Az épületben az ápoltak és ápolók szobáin kivül protestáns és katholikus templomok, nagy közös éttermek vannak ügyesen elrendezett folyosókkal összekötve, a nemek megfelelő elkülönitésével.

A lépcsők és mennyezetek vasbeton, a padló linoleum; a lábazati falburkolat a nappali, folyosó és lépcső helyiségekben mintás portlandcement vakolat, csak kevéssé bemélyedő diszitéssel, hogy könnyen mosható legyen és sokkal olcsóbb, mint a falburkoló lapok alkalmazása.

A hálószobák fala olajfestéssel van mintásan mázolva, a nappaliak tapétázva.

Kivül az épület kőlábazata fölött fröcskölt homlokzatában szines betét diszitésével és a belső beosztást kifejezésre juttató csoportositásával igen életteljes szép képet nyujt. Ugy kivül, mint belül a diszités, a szinezés teljesen népies.

A menhely gőzfütéssel, hideg-meleg vizvezetékkel, saját villamos teleppel van ellátva, megjegyzem, hogy ugy a főzés, mint a mosás forró gőzzel történik, csupán a hus sütéshez van gáztüzhely beállitva.

Az épitést, mely 3 évig tartott, a város magas épitési ügyosztálya tervezte és vezette s az a kert rendezéssel, keritéssel együtt 1.300,000 koronába került, tisztán épület előállitási költségéből egy beépitett köbméterre kereken 23 korona esik.

A helyiségek bebutorozása 180,000 koronába került.

Frankfurt ujabb létesitményei közül felemlitendő még a hatalmas „Festhalle" = „*ünnepségek csarnoka*", melynek ellipszis alap alakjához szögletesen csatlakoznak az előcsarnokok. A belső terem hossza 111·5 m., legnagyobb szélessége 67·5 m.; a padló alapterülete megközeliti a 6000 négyszögmétert. A kupola felülvilágitó felülete 2000 m². E méretek némi képet adnak a csarnok nagyságáról, mely még körös-körül ruhatárral van övezve s karzata szép belső lépcsővel is összekötve.

Ujabb iskolái közül egy fémipari szakiskolát és a Viktória-leányiskolát néztem meg.

Az *ipari szakiskolának* hatalmas előcsarnoka egyuttal muzeum is, ahol a különféle ásványok, fémek s azok feldolgozási módjai ki vannak állitva.

A *Viktoria-iskola* megkapó csoportositásával és jellegzetes homlokzat-képzésével messziről elárulja az épület rendeltetését. Kőlábazat fölött egészen simára vakolt fal, amit semmiféle párkány meg nem tör, nyugodt megjelenést biztosit.

A tantermek szerint csoportositott ablakok sorát csak a diszterem nagyobb ablakai szakitják meg, gazdagon diszitett orom fallal.

Belsejében kőlépcső, a széles folyosón recés keramit lap burkolat, itt vannak a fogasok is, a tanteremben tölgyfa padló, folyosó és lépcsőház gazdag népies festéssel, az ajtók erőteljes szinü mázolással.

Az udvar kavicsolt, a járda bazalt törmelékü betonlap.

Meg kell még Frankfurttal kapcsolatban emlitenem, hogy a *közillemhelyek* milyen praktikusan vannak elhelyezve. A parkokban egészen a környezethez illő festői kiképzésü házikók ezek, mig a forgalmas tereken a földalá vannak helyezve, csak a bejárónál álló felirati tábla árulja el helyét; a fayence lap burkolattal és öblitéssel azonban mindenütt pazarul bánnak, ugy hogy a legkisebb rossz szag nem érezhető.

Wiesbadenben a festői elrendezésü pályaudvar s vele szemben virágos park adják meg a város jellegét.

A városház szabad téren fekszik, szép német renaissance alkotás, ugyancsak ilyen a rendőrségi palota is, de nem elég érdekes, hogy részletesen leirjam.

Körülbelől ez áll a fürdői épületekről. Remek szép villák láthatók a város keleti felében. Uj létesitmények a „*Gutenberg iskola*" és a „*Luther templom*". Mindkettő remekül képviseli a mai kor architektonikus felfogását: az anyagszerüséget, a külső kiképzés és a belső elrendezés teljes összhangját. A templommal össze van épitve a lelkészi hivatal, a lelkész és egyházfi lakása; festői elrendezésében, melyből a harangtorony emelkedik legmagasabbra négyszögletes, párkányokkal meg nem szakitott hatalmas törzsével, mellette az igen meredek templomtető sötét pala födéssel s a torony tövében két emeletes lakóház, mely hasonlóan meredek tetőzetével is alig éri el a templomtető ereszét. Az iskola remek vöröstégla kiképzésével köti le a figyelmet.

Innen Köln-ig a Rajna völgyén utaztam. Az esős, borongós őszi idő azonban nem engedte, hogy teljes pompájában érvényesüljön annak természeti szépsége, melynek egyes pontjait az emberi kéz és elme egy-egy jól elhelyezett várral, kastéllyal valóban megkoronázott.

Köln képét karakterizálja a gót-stil közismert disze, virága, a dom s a középkori hagyományokból kivált gót és román templomok és a szintén román Rajna-hid.

A városház is középkori maradvány sötét, szellőzetlen belső előcsarnokával.

A régi épület elé a renaissance-kor gazdagon diszitett árkádos csarnokot emelt, ami még inkább elsötétiti a mögötte levő helyiségeket. Sokkal célszerübb beosztásu a szép német renaissance külsejü rendőrségi palota, a miénkhez hasonló folyosó elrendezéssel, azzal a különbséggel, hogy a börtönök földszinten vannak s a magánzárkák 1·35 m. keskenyek.

Köln vásárcsarnoka olyan, mint valamelyik kerületi vásárcsarnok Budapesten.

Munkás közvetitő hivatal céljára külön épületet találtam, mely célszerü elrendezésü irodaés tágas váró helyiségével igen jól felel meg rendeltetésének.

A parkokban többnyire ott van az elkeritett gyermek játszótér. A bokrok tövében körülfutó pad, kavicsos tér, középen homokrakás s egy folyton csobogó ivókut, no meg egy szemétgyüjtő kosár az egész berendezés, s öröm nézni, milyen otthoniasan játszanak itt a szegény néposztály gyermekei.

Düsseldorf, a német képzőművészeti élet egyik központja lévén, érthető, ha a városképben a művészi hatások érvényesülnek, igy pl. a Rajnapart kiképzésben, vagy a parkok, alleék elrendezésében. Innen van bizonyára a szobrok kifogástalan elhelyezése is.

A „Königs-Alleé" közepén viz van, két oldalt fasorral szegve, az utcakeresztezéseknek megfelelően hidak, s a széles gyalogjárók közt a kocsiut.

Az „Alleéstrasse" középen széles sétaut, ebbe esnek a szobrok két oldalon, a kocsiutak s ugy gyalogjárók. Itt láttam először a modern árúház tipikus példáját, a Tietz-félét, ahol t. i. a földszinttől a padlásig egybe nyitott belső csarnoknak megfelelően kivül is a földszinttől padlásig nyulnak az ablakok.

A Rajnapromenáde faragott kő-korlátját megszakitják a lejáró lépcsők és pihenő terraszok, a kandelábeřek és ivlámpák diszes kőoszlopai s ezek együtt igazán festői képet nyujtanak.

Igen tanulságos volt itt a *városok kiállitása*. Ezen volt első izben közszemlére téve a „Nagy Düsseldorf" beépitésére hirdetett tervpályázat nyertes tervei. E tervben látható volt, hogy a „Nagy Düsseldorf" testébe elsősorban az ereket: a főforgalmat szolgáló vasutat és helyi gyors vasutat s ezek után utcai forgalomra a villamos hálózatot s azután a tüdőt: a parkokat helyezték el. S csak ezek által megszabott keretekben tervezték az utcahálózatot.

A vasuti hálózatot meglehetősen fixirozta a környékkel való összeköttetés iránya, mig a parkok elhelyezésében már nagyobb változatosság van a tervekben. Az egyiken az épülettömbök közé átlós irányban benyuló parksávok és kertvárosrészek vannak tervezve, mig a másikon a várost gyürüként körülvevő széles park van, csatlakozással az ezen kivül eső villanegyedekhez.

Az épülettömbök a zártsoru épitkezésnél lehetőleg derékszögü négyszög alakuak, s ennek folytán az utcák csak enyhe hajlásuak, addig az előkertes épitkezésnél az utcák valósággal körivesek.

Érdekes *városszabályozási* esetek vannak térképben és fényképben illusztrálva a kiállitásban. Ugyanis a mérnök vonalzója neki ment olyan utcarészletnek, olyan házcsoportnak, melyeket a „Heimatschutz" mozgalom történeti jelentősége vagy városkép szépsége szempontjából kikerülendőnek s meghagyandónak érdemesitett. Ilyen esetekben mindig lehetett módot találni, hogy a forgalom érdekei is megóvassanak, anélkül, hogy az érdekes épület vagy szép utcarészlet áldozatul esett volna.

Megállapitható e példákból, hogy a városszabályozási tervet mindenütt ugy tekintik, mint egy általános alapot a városrendezés végrehajtására, de amit a részletes kivitelnél a város karakterének, egyes szép részleteinek megvédése, olykor csak egy szép, terebélyes tölgyfa kikerülése végett esetről-esetre módositanak.

A telkek beépitésének módozatai közt megragadta figyelmem egy olyan zártsoru épitkezés, amely egyesiti magában a zártsoru épitkezés előnyei mellett a villaszerü épités előnyeit is. Ugyanis a zártsoru épitkezés jóval olcsóbb, mint a villaszerü, kevesebb a költséges homlokzatképzés, s a telek, a drága utcai vonalon — csupa utcai lakással — jobban kihasználható. De itt jön a különbség: csakis az utcai vonal épithető be zártsoru, több emeletes házzal, mig a telek udvari része nem. Ez által a telekcsoport közepén szabad térség marad, melyet csak alacsony sövény választ el egymástól s képezi a házcsoport lakóinak kertjét, több helyt parkját, mert ugy van befásitva, hogy közbe a gyermekjátszóhely és a felnőttek sporttere is — elzárva az utca porától és lármájától — ideális elhelyezést nyer. *Essenben* a lakó-negyed ilyen beépitéssel van. Ha még előkerttel van a beépités kombinálva, akkor csak a forgalom számára szükséges utak kihagyásával a kertvárosok higienikus előnyeit lehet olcsón biztositani és a telket jól értékesiteni. S ez utóbbi szempont éppen a legfontosabb!

Németország ipart üző nagyvárosaiban égetővé vált a *munkások lakás* kérdése. Hiába küzdött ki magának a munkás magasabb munkabért, azt nem fordithatta életfentartása javitására, mert azt a jövedelmével egyidejüleg, sőt még rohamosabban emelkedő házbérbe kellett fizetnie. Egyes nagy ipartelepek aztán ma-

guk vették kezükbe a lakásügyet és maguk épitettek munkásaik számára a közegészségügyi követelményeknek ideálisan megfelelő — olcsó — és kivül-belől igen szép lakásokat. Másrészt pedig különféle házépitő érdekeltségek alakultak pénzintézetek bevonásával, ahol a munkás a szokásos házbérnél kisebb összegü évi törlesztéssel öröktulajdonául is megszerezheti lakóházát a hozzátartozó kertecskével.

Valóságos harc indult meg a nagy bérkaszárnyák ellen: kimutatják, hogy a bérkaszárnya nem csak a legrosszabb, hanem a legdrágább lakásforma. A bérkaszárnya a lakásviszonyok sulyos és kulturellenes rosszabbodását jelenti. A zsufoltság, a magas bér, a természettől, sokszor a levegőtől és világosságtól való elzárás mind a családiasság, a gyermeknevelés, az erkölcs és egészség rovására, mérhetlen kárára történik. Statisztikai adatokkal igazolják, hogy mily gyorsan terjed s mily pusztitó hatásu egy-egy járvány a nagyvárosi bérkaszárnyában s milyen kevés áldozatot tud szedni a kislakásokban. Ijesztő számok mutatják a bérkaszárnya gyermekhalandóságának nagyságát a kislakásokéval szemben. Egyik táblázat adatait feljegyeztem s az a következő:

	Bérkaszárnyában	Kislakásokban
Csecsemő-halandóság 100-ból	18·49	2·5
Tüdővészes halandóság 100-ból	34·09	11·4
Katonai szolgálatra alkalmas 100-ból	50·—	86·—

Van statisztika arról is, hogy gyermekek a fejlődésben mennyire elmaradnak ott és mennyivel erőteljesebbek itt.

Ezekhez a nagy szociális előnyökhöz még hozzájön az a szempont, amit a bemutatott soksok kislakás-telepnél mindenütt érvényesülni láttam: azok külső szépsége! Bár azonos beosztással vannak is a házak, azért legtöbb helyen a külső kiképzésben olyan változatosság, izlés és csinosság nyilvánul, hogy az már maga otthoniassá, vonzóvá teszi a lakást s megőrzi lakóját a — korcsmától.

Feltünt már korábban is a német városokban, különösen ujabb részeiben bizonyos harmonia! Első sorban annak tulajdonitottam, hogy az önérzetes, a nemzeti érzést nem csak szónoklatokban, de tettekben érvényesitő német nem épit angol-, gót-, olasz-, renaissance-, mórés bécsi szecessziós stilusban, hanem csak *németben!* De még mindig kérdés maradt, hogy tudta azt az egyszerü, igénytelen lakóházat pl. az a kőmüves mester ugy tervezni, hogy azon semmi fölösleges diszités nincsen, csak szerkezetileg szükséges és elegendő tagozás.

A városok kiállitásában megtaláltam a feleletet. Azért van a harmonikus városkép, azért van az egyöntetü, de nem egyforma, értelmesen diszitett, szép kiképzés, mert *a hatóság* csak *igy engedélyezi.*

Ugyanis a magas épitési ügyosztályban, többnyire az ügyosztály főnöke, *épitész* vezetése alatt müködik az épitési tanácsadó hivatal. (Bauberatungsstelle.)

Ez a hivatal az engedélyezésre benyujtott terveket megbirálja: 1. abból a szempontból, hogy miként illik az utcaképbe; 2. célszerü-e az alaprajzi beosztás, ha nem az, megváltoztatja; 3. a homlokzati kiképzés tekintetében: nem csak letörli a felesleges, értelmetlen — éppen ezért drága — diszitést, hanem megváltoztatja az egésznek tömegosztását s előirja a jó és olcsó épitési anyagot.

Ez a hivatal birálja meg a parcellázási tervet is a célszerü és szép utcavezetés, a beépitésre alkalmas telektömbök alakitása tekintetében.

Sem itt, sem az épitkezéseknél nem kaptafa szerint dolgozik a hivatal, hanem mindenütt az élet, a környezet s a terepviszonyok követelményei gondos mérlegelése alapján s az eredmény: szép, jó és olcsó épitkezés, célszerü és gazdaságos parcellázás.

Látható volt a kiállitásban a benyujtott épitési terv, rossz alaprajzzal és kezdetleges homlokzattal, mellette a megváltoztatásra előterjesztett javaslat és végül a megépitett ház fényképe. Ezekből értettem meg, miért nincsen az utcaképen a magyar városokban megszokott zürzavar; miért nem ágaskodik a kemény gót ház a lágy olasz barokk mellett, miért nem licitál egyik ház tornya a másikra s nem kiabál az egyik vöröstégla fala a szomszéd fehér vakolata mellett. Egyszerüen nem engedik! Első a *közérdek:* az utca, a város képe s csak azután jön, annak keretei közt az egyén érvényesülése.

A kiállitott példák oly meggyőző erővel bizonyitják az épitésztanácsadó müködésének kitünő eredményeit, hogy megalkotását a városunk fejlődésének irányitása érdekében föltétlenül szükségesnek tartom, s megvalósitását tisztelettel javaslom.

Egyes városokban (mint pl. Köln, Trier, Düren) a hatóság magas épitési hivatala gyakorolja az épitési tanácsadást; Düsseldorf, Barmen, Brühl, Weslár városokban az épitési ügyosztályhoz beosztott bizottság-féle ez, melynek a hivatalon kivül álló tagjai is lehetnek. Végül van olyan épitési tanácsadó szervezet is, melynek müködése nagyobb vidékre is kiterjed. Nálunk, ahol nem nagy az épitőmüvészethez értők száma, az épitési osztály a közönség soraiból volna az épitési tanácsadásra kiegészitendő.

A kiállitásban láttam az épülő *mainzi közkórház* tervét. Pavillonos elrendezés, a betegek nemek szerint külön-külön épületben, a közbeeső fürdő-, illetve mütő-épületbe fütött, zárt folyosóval összekötve, összesen 24 épületből fog állani, 733 ággyal, 4.800,000 korona épitési költséggel.

A 900 ágyas *düsseldorfi kórház* 9.400,000 korona épitési és berendezési költséggel épült föl 1907-ben. Homlokzata sajtolt tégla keretezés közt vakolt felületü, cserépfödéssel. Belső kiképzése és felszerelése a legmodernebb. A betegszobák előtt elterülő, délre néző kifekvő csarnok valóságos virágoskert.

Még *Düsseldorf egyik temetőjének bővitési-* és *Bielefeld uj temetőjének* elrendezési tervéről kell megemlékeznem. Mindkettőnél az az elv érvényesül, hogy a temető fővonásaiban parkszerü elrendezésü legyen. Csak a főut egyenes, sőt a düsseldorfiban még az sem; a sirtáblák közt körutak kanyarognak.

Az utakat erőteljes, sürü bokor s fa szegélyezi, hogy az egyhangu sirsorokat eltakarja. Az utszegélyt képező sürü növényzetben kis tisztások vannak hagyva a családi- és diszsirhelyek számára; melyek háromoldalról ugy körül vannak zárva növényzettel, hogy egyik emlék a másik müvészi hatását nem zavarhatja; s a járókelő csak akkor bukkan rá a siremlékre, ha közvetlen elébe ér.

Ilyen elrendezéssel nem olyan vigasztalan a temető képe, egészen más a hatása, mint a sürün egymás nyakán ágaskodó siremlékek tömegének.

Félő azonban, hogy e temető elrendezés annyira uj és annyira szép, hogy nálunk nehéz lesz az uj köztemető ilyen beosztásához hiveket szereznem.

Elberfeld. Vörös-homokkő városháza, a főbejárat fölött emelkedő hatalmas tornyával a német renaissance épitészet stilszerü alkotása. A bejáratot az iparüző város főbb iparága képviselőinek képe disziti. Az ülésteremben a falburkolat fölött egy cimersor vonul körül s a fölött hatalmas, a terem egész hosszfalát betöltő szindus falfestmény adja meg a feledhetlen benyomást, a gazdag faragással diszitett asztalvégekkel együtt.

A temető szélén álló református templom a négyzetből fejlesztett s a tetőfelé emelkedő nyolcszögletes kupolájával igen szép térhatásu, külseje nemes román stilben van. Elberfelddel összeépült Barmenben pedig egy egészen uj lutheránus templom kötötte le figyelmem s nem hiába másztam meg érte e hegyet, — mert annak a tetején van, — de olyan nagyon egyszerü külsejü és mégis igen impozáns templomot még keveset láttam. Igaz, hogy kőanyaga már magában monumentálissá tette. Berendezése, festése és csillárjai, mint egészen modern, szép, müvészi alkotások.

Elberfeldnek különben a *függővasutja* a legnevezetesebb. A Wupper folyócska két partjára támaszkodó rácsos vaslábak tartják a sineket, amelyen függve fut a villamos kocsi. Feledhetetlen látvány a közlekedési eszközök fejlődésére, ami a sonborni hidnál a néző elé tárulhat: a Wupperen csónak, partján a közuti villamos, fölötte a függővasut, a hidon egy gyorsvonat, s a levegőben Zeppelin léghajója.

Hamburg. Impozáns pályaudvarának óriási csarnokában eltörpül ember, vonat. A középső csarnok hossza 200 m., szélessége 73 m., a két mellékcsarnok szélessége körülbelől felényi. — Robognak a vonatok jobbra-balra, de azért nincs zaj, tolongás, nincs kérdezősködés s mindenki megtalálja a maga perronját s a kitüntetett időben ott áll pontosan a vonat előtte. Nálunk a meglevő táblácskákat sem állitják ki a vonat mellé, menetrendszerü indulásról nem is beszélek.

A városház, helyesebben *Tanácsház* (Rathaus), mert a *Stadthaus* külön épületben van, tehát a tanácsház dicséretére nincsen elég jelzőm.

Szép, tágas térségen szabadon fekszik, cca 110 m. hosszu homlokzat közepén emelkedik ki a 112 m. magas, arányosan fejlesztett torony. Ami diszt a német renaissance épitőmüvészet ismer, az mind teljes pompájában és stilszerüségben rajta van. De nem a disz, hanem az arányok teszik monumentálissá. Az első emelet mégegyszer oly magas ablakaival kivülről jelzi a belső reprezentációs helyiségeket. S tényleg az egész emelet csupa fogadóhelyiség és ülésterem.

A homlokzat csupa faragott kő és szobrászmunka, a torony és tető fedése zöld patinás vörösréz.

A torony alatt van a főbejárat s azon az oszlopos előcsarnokba jutni, melynek két végében vannak a diszlépcsők, egyik a „Bürgerschaft", másik a „Senat" ülés és fogadóhelyiségeihez, irodáihoz szolgál. A polgárság nagy gyülésterméttől a tanács ülésterméig, melyek az oldalhomlokzatok közepén vannak, mintegy 8 terem van közben a tér felé néző főhomlokzaton, mig az udvar felől ezek mögött fekszik a diszterem. Ennek hossza 41 m., szélessége 18, magassága 15 m.

Nem győzöm e sok helyiséget egyenként leirni, hiszen egyszeri végigjárásból csak a benyomás marad meg, de az bizonyos, hogy egyik gazdagabb, szebb, müvésziesebb kiképzésü, mint a másik. A legjobb és legszebb márvány-, fa-, bőranyag a falakon feltalálható,

azonfelül a sok szobor, kép, a termek hosszfalát kitöltő falfestmény. Butorokban a müipar remekei, az egész padlót beteritő szőnyeg, a faragott famennyezet kristályüveg-csilláraival mind izlésről s gazdagságról tanuskodnak.

Királyi paloták berendezését elhomályosítja az itt látható fény s pompa. A 12 millió épitési és berendezési költséget az épület nagyságához viszonyitva, kitünik, hogy a beépitett terület négyszögméterére 2000 korona esik, köbméterére 100 koronán felül. Pedig a városház már 1892-ben készen volt.

Összehasonlitásul : az 1911-ben épült kulturház, a „*Vorlesungsgebäude*", modern kényelemmel berendezett s higienikus és tanitási szempontoknak megfelelő monumentális épületének beépitett köbmétere 30 korona, s igazán ugy külső kiképzés, mint a belső diszités és anyag szempontjából semmi kivánni valót nem hagy.

E kulturház négyszögletes épülettömb, az udvaron kereszt-alakban vannak az előadó termek és pedig a középen a 20 m. átmérőjü kupolás terem, ebbe 700 hallgatónak van ülőhely, a kupolás teremhez csatlakozik három oldalról, — mert a negyediken a ruhatár van, — egy-egy előadó terem, 200—200 hallgatóra s ezek előtere, illetve ruhatára a körülvevő négyszögü utcai épületrészben esik.

Ezzel az igen ötletes elrendezéssel biztositva van az, hogy bár 3000 hallgató lehet egyidejüleg az épületben, egyik terem közönsége sem zavarhatja a másikat. A kisebb termek a hátsó szárnyban sorakoznak egymás mellett.

A főbejárattal szemben a tágas előcsarnokban áll az intézmény alapítójának, Edmund J. A. Siemersnek fehérmárvány mellszobra.

Minthogy a pincétől a kupoláig mindenütt massziv vasbeton födémszerkezet van, ami jó hangvezető, hogy ezt a hátrányát kiküszöböljék, a vasbetonfödémre laza habkő beton feltöltést, arra 8 mm. vastag parafa réteget alkalmaztak s ugy fektették le a linoleumpadlót. A falvakoláshoz a habarcsba parafa-darát kevertek s a felületet simitás nélkül, durván hagyták. S végül ugyancsak az akustika érdekében a mennyezetet kazettásan képezték ki. Igy aztán nincs is semmi panasz.

Hamburg nagy kereskedelme az utcaképben is kifejezésre jut, azok a függőleges tagozásu, a járdától a tetőig csupa ablak-homlokzatok nagyon jól jellemzik a belső nagy *áruházat*. Egyik-másik vöröstéglás, egyszerü kiképzése mellett, csupán a homlokzat aránya és osztása által nyeri meg az impozáns áruház jelleget.

Tengeri kereskedelmének, hajó közlekedésének jelentőségét hangsulyozza a *St.-Paulii kikötőhid* tömegében és arányaiban egyaránt hatalmas épülete, 6 kikötő állomásnak megfelelő félkörives bejáró-nyilás adja az épület főtagozását, s ezek közt irodák és vendéglői helyiségek töltik be az épületet. A két végén erőteljes, faragott kőtoronnyal. Impozáns képet ad az épület, akár az Elbe, akár a város felől nézzük.

Ennek közelében van az Elbe alatti *alagut*, mely 1911-ben nyilt meg, 23 m. mélyen a járda szin alatt, 500 m. hsszu, két egyenként 4·7 m. átmérőjü donga boltozatos épitmény ez, a falai fayance lap burkolattal, villamos lámpákkal gyönyörüen világitva, a leszállásra 2 személy és 4 teher lift szolgál.

A leszálló akna fölött álló kupolás épület modern formáival s diszitésével méltóan felel meg rendeltetésének.

Még a *központi temetőről* és *krematoriumról* kell megemlékeznem. A temető egy óriási park, a természetes emelkedések mind meghagyva, sőt lépcsőzetes feljárókkal szinte hangsulyozva vannak ; viszont a mélyedések, a csapadék viz összegyüjtésével mint tavak vannak kiképezve s kezelve. A déli tó mellett terül el a gyönyörü rózsaliget. A széles főut mellett vannak a diszsirhelyek. A kiemelkedő pontokon van a temetkezési kápolna, melyben a szertartás-terem mellett gyülekező hely, hullakamra és a pap váróhelyisége van elrendezve.

A *krematorium* vöröstégla szegélyes román stilu épülete, a köztemetővel szemben áll, egy nagy kupolás teremmel s egy égető kemencével, épitési költsége 54,000 korona volt. Igen szép az urnaliget, tekervényes utai mellett virágok és bokrok közt vannak szinte elrejtve a hamvvedrek.

Lubeckbe csak azért mentem, hogy az égetett agyagtégla homlokzatokban gyönyörködjem. Volt is benne módom. A vasuti állomás falain már az fogadott. A középkori városkapuk, a tanácsház, a hatalmas Mária templom, muzeum, de ujabb templom és iskola is mind vörös tégla homlokzaton, idom tégla tagozással és zománcos tégla diszitéssel. S igazi örömmel láttam beigazolva azt a régen hangoztatott felfogásom, ha nincs mód a faragott kővel való épitésre, a nyers téglával sokkal inkább lehet szépet, monumentálisat alkotni, mint a követ utánzó vakolattal.

A *tanácsházon* a 13-ik századtól kezdve a 19-ig minden kor épitett valamit, a kezdeti román, az erőteljes gót tagozások mellett a német renaissance különböző időt képviselő formái feltalálhatók. Gyönyörü szép belső kiképzése van a diszteremnek, ahol a fal és mennyezet faburkolat faragványai mellett a sik felületeket kincset érő intarsia disziti. S volt idő, midőn a világos alapon szépen érvényesülő berakást nagyon hivságosnak találták és az

egészet feketére mázoltatták. Csak az újabb kor szüntette meg e barbárságot s lekapartatván a festéket, napfényre hozták e műipari remeket.

A *vásárcsarnok* a háztömbök közé van beékelve, vasoszlopokon nyugvó sched-tetővel, fedett csarnokához négy utcáról van a hozzájárás.

Berlinben akaratlanul is folytatnom kell a nyers tégla épitkezés dicséretét, mert a *tanácsház* itt is ugyancsak vörös tégla épület, szintén ilyen az anyagvizsgáló állomás épülete, s az „*Oberbaumbrücke*" árkádjai, gazdagon tagozott pártázatával, oromfalaival, és sarok tornyocskáival. A charlottenburgi „Epiphanias" templom, vagy a törvényszéki palota sima téglafal felületei egyenesen azt az elvet igazolják, hogy nem szükséges téglából a kőpárkányokat utánozni, az anyagszerű kiképzés a leghathatósabb. Mindezek bizonyitják, hogy a nyers tégla kiképzés az időjárás viszontagságainak ellentáll s monumentális épitkezésre is alkalmas.

Ezt ugy futólag állapithattam meg, mert a hirtelen téliesre fordult idő bevert a muzeumokba és kiállitásokba.

A japán kiállitás műtárgyai közt láttam szekrény vasalást, könyvsarok diszitést, melyek körvonala és szivalaku kivágása egészen hasonló a magyar népmüvészeti formákhoz. Ugy látszik a nép lelki világa és művészi érzéke a fejlődés bizonyos fokán azonos.

Berlinből ez alkalommal nem sokat láthattam, mert jött a haza rendelő távirat. Most nyáron ujból jártam ott, de ennek a világvárosnak óriási arányu középitkezéseiről, monumentális utca- és térrendezéséről nem lehet rövid idő alatt olyan képet alkotni, hogy arról részletesen lehessen beszámolni. Csak az ezen év elején megnyilt *krematoriumról* kivánok megemlékezni, melyet épen Berlin arányaihoz mérten kicsinynek s elhelyezésénél fogva is szintén jelentéktelennek kell mondanom. A weddingi Názáreth temető egyik szögletében áll, igaz, hogy ezt a „Halotthamvasztó egyesület" létesitette. A nyolcszögletü kupolás csarnok mint urna csarnok már korábban megvolt, a mult évben szerelték fel az égető kemencével, s tervbe van véve még egy 17 méter széles udvar, körül több emelet s urnacsarnok épitése is. A mai nagy csarnok 16 m. átmérőjü szabályos nyolcszögletü s 17 méter magas, melyet két körülfutó erkély oszt meg, s ugy itt, mint a souterrainban az egész falfelület hamvvedrek elhelyezése céljából apró fülkékre van osztva. A nagy csarnok mellett vannak a gyászolók és a pap váró helyiségei.

Külsője egyáltalában nem mutatja az épület rendeltetését.

Annál inkább kifejezőbb s ugy megjelenésében, mint méreteiben impozáns *Leipzig krematoriuma*, mely ezidő szerint a halotthamvasztási technika legmodernebb, legtökéletesebb alkotása. Ugyanez áll a temetőre is, amelyben áll a „*Südfriedhof*"-ra. Ez a park elrendezésü temetőnek gyönyörü példája. Amilyen elrendezésről a düsseldorfi kiállitásban tervet láttam, azt itt hatalmas nagy területen jól megvalósitva találtam. A kanyargós utakon, a bokrok-alkotta fülkékbe állitott siremlékek igazán festői szépek s egymás hatásának zavarása nélkül különkülön érvényesülnek.

Az egyszerü sirsorok pedig ugy vannak kezelve, mint egy nagy gyeptábla, amelyben csak a kereszt és az annak tövében levő kis virágágy jelzi a sirhelyet. Ellenben kiemelkedő sirdomb sem itt, sem a müncheni „*Waldfriedhofban*" egyáltalában nincsen. Ezáltal bármilyen szük mérettel vannak is kiosztva a sirhelyek, az nem tünik fel s nem hat zavarólag. Az egységes zöld mező apró siremlékeivel és virág foltjaival nem egy zsufolt temető, hanem virágos kert gyönyörü képét nyujtja.

Ebben a remek környezetben fekszik a krematorium és egyuttal ravatalozó román stilu épület csoportja. Középen emelkedik a nagy kápolna, ettől jobbra és balra fedett folyosóval összekötve a két hullacsarnok egyenként 20—20 halottra berendezve, őrszobával és boncteremmel. Ezektől ismét jobbra-balra két kisebb kápolna szintén fedett folyosóval összekötve a hullacsarnokkal.

Ez épületeket árkádos sirboltok zárják körül, az árkádok hossza 120 m., szélessége 70 m. Hátsó vonalába esik az *urnacsarnok*, amelyből két igen monumentális lépcső vezet le a mélyebben fekvő urnaligetbe. Erről tekintve az épület komplexumot, rendkivül szép, festői csoportositást tüntet fel. Mig előlről a nagy kápolna szentélye fölött emelkedő 80 m. magas harangtorony az árkádok hosszu áttört vonalával szigoru ünnepies megjelenést, monumentális külsőt biztosit.

Már távolról megállapithattam a leirt épitészeti szépségeket, a belső kiképzését azonban egyszerüen elragadónak találtam s igaz gyönyörüséggel szemléltem. A főbejárat hatalmas boltive alól a nagy kápolna előcsarnoka nyilik: fagerendás egyenes menyezet a gerendák sötétkék alapszinét a népies művészet erőteljes virágdisze élénkiti, a lelógó csillár hat égőjét összefoglaló abroncs áttört diszitése ugyanaz a váltakozó szines disz, mint amit ebédlőm csillárjához én is rajzoltam; a bejáró ajtó üvegmozaikja: primitiv népies motivum. Maga a nagy kápolna is megbecsülése a népművészetnek; a födélszék faszerkezete a falusi zemplo-

mok mintájára szabadon látszik a templomtérbe, a kötőgerendák és szarufák élei élénk szinü diszitéssel hangsulyozva, s az egész szimpompájában harmonikusan fedi le a kápolna mintás festésü falait. Befogadó képessége 600 személyre van tervezve, mig a két oldal-kápolnáé 200—200 személyre. Ezek közül a nyugatit a felekezetnélküliek temetkezésénél használják. Mindegyik szertartásterem körül van helyiség a gyászolók, a szónok számára s bár a termeket a földbe temetendő halottak ravatalozására is használják, az oltár, illetőleg a szószék előtt a viznyomással működő sulyesztő van, amelyre a koporsót helyezik s mig az ott leszáll s az arra való kocsit a hamvasztó kemencéhez szállitják, addig a hozzátartozók is lemehetnek a kétoldalt elhelyezett világos s kényelmes lépcsőkön a földalatti kupola csarnokba, melyből a 3 kemence szája nyilik.

E csarnokot lépcsők szines ablakain kivül 8 gazdag szinezésü kerek felülvilágitója látja el nappali világossággal. A kemencéket csak egy 10 cm. vastag betonfal választja el. A kemencék füstjét két 22 m. magas kémény vezeti el s füstcsökkentés céljából a fütést koksszal végzik. A hamvasztó mögött az árkádos sirboltok sorában fekszik az urnacsarnok, *Kolumbárium*, apró fülkékkel tele épitve.

Az árkádos sirboltok az el nem égetett halottak eltemetésére vannak szánva, azzal a kötelezettséggel, hogy az árkád falába tartozik a család monumentális siremléket állitani. A Südfriedhofot és összes épületeit a városi magas épitési osztály tervezte Scharenberg épitész, épitési tanácsnoknak vezetése alatt.

Talán hosszasan is irtam le a lipcsei temetőt, de annyira mintaszerünek tartom az eddig látottakhoz képest, nem is emlitve a pisai, genuai vagy akár a milánói olasz temetőket, melyek valósággal sirkő raktárnak mondhatók a parktemetőkhöz képest, hogy érdemes — köztemetőnk létesitése küszöbén — foglalkozni vele.

Lipcse ugyan minden tekintetben figyelmet érdemlő város. A régi erődök helyén széles parksáv veszi körül a belvárost, monumentális épületekkel szegve A külvárosok közé óriási fásitott területek ékelődnek be, mind a város higienia nagy érdekei szolgálatában.

A *városi székház*, a tanácsház, tiz évvel ezelőtt épült Licht városi műszaki tanácsnok terve szerint valamivel nagyobb beépitett területe van, mint a müncheninek. 101·5 m. magas középtorony mellett gazdag tagozással van csoportositva az öt oldalra néző épület; s ez öt homlokzat az épületrész jelentősége szerint különböző módon van kiképezve. De a főbejárat, amely fölött a tanácsterem is fekszik, két erőteljes négyszögletes torony közé foglalt magas oromfallal van hangsulyozva; hasonlóan az ünnepi nagy csarnok két emeletre terjedő magasságát a hatalmas ablakok jelzik kivülről is. Stilusa a német barok és renaissance motivumainak a tervező egyéni felfogás szerint összerakott keveréke, a városkép szempontjából igen jellegzetes a szerencsés csoportositásban.

A faragott kő homlokzat gazdag szobrász disze szinte folytatódik az előcsarnok, a diszlépcső és diszterem márvány oszlopaiban és mellvédje dombor műveiben.

A tanácsterem kereken 200 m², a gyülésterem 300, a diszterem pedig 560 m² területü.

Épitési költsége kereken 10 millió korona.

Legujabb, még be nem fejezett épitkezése a *pályaudvar*, melynek nagyságáról fogalmat nyujt az, hogy főhomlokzatának hossza 2 m. hijján 300 méter s épitési költsége 162 millió koronában van előirányozva. Nagy méreteihez megfelelő arányai vannak s kiképzésben szakit a nagy előcsarnoknál hagyományos s templomoktól kölcsönzött félkörü nagy nyilásokkal, hanem az épület kereskedelmi jellegének megfelelően az árúházaknál is szokásos keskeny, de 4 emelet magasságu ablakosztás van az óriási előcsarnokon. S mindenféle értelmetlen torony, oromfal kiemelkedés nélkül a jól választott arány s tömegosztás és a nemes épitési anyag a kő, monumentálissá teszi.

A városról elég ennyi, lássuk a kiállitást.

(Vége köv.)

Az erdőkertészet hatása az éghajlat hőmérsékletére és csapadékeloszlására.

Irta: **Dr. Hegedüs István** aljegyző.

(Folytatás.)

Igaz, hogy az erdőkertészet és erdőgazdaság kezdete a csemeteültetés, a fanevelés nehézségeivel küzd; de aztán a fasor, a pagony és erdő ép oly öntudatos szerves életmüködést mutat, akár az állat, mely ösztönszerüleg keresi táplálékát s gondoskodik önfentartásáról s a későbbi generációkban fajfentartásáról is. Igy magyarázható meg az öserdők keletkezése, melyeknek csemetéit nem emberi kéz ültette s évezredek során keresztül óriási területekre történt elterjedésüket nem erdőmérnökök kormányozták. Európa éghajlatának változása összefügg erdeinek irtásával és gyarapitásával.

Okos és észszerü beosztás mellett a faültetés nem ellensége a növénytermelésnek még a földtáblák szélein sem. A meleget kedvelő tengeri talán az egyetlen, amely a lombos fa árnyékát kissé megsinyli, de ezen a faápolás könnyü fel-

adata segiteni, részint ritkitás, részint fölnyesés által. Egyik olaszországi utamban megfigyeltem, hogy Olaszországnak épen a legtermékenyebb vidékei Piemont, Lombardia és Venezia azok, hol a fává nevelt szőlőtőkék az eper-, itt-ott füge-, alma-, körte- s cseresznyefákkal egymás mellé ültetve szegélyezik a földtáblákat. Az erdőkertészet ezen alakja az erdészet, legmodernebb kulturmüvelete, mely a nyugati államokban is mindenütt föltalálható. A Pó völgye Hollandiára, az északolaszországi szőlőmivelés délfranciaországra, mig a délolaszországi Spanyolországra emlékeztet.

Az erdőkertészet földszegélyező alakjának a sok között legfontosabb előnye az a hatás, melyet a hőmérsékletre és csapadékra gyakorol. Olasz-, Francia- és Spanyolországokban pótolja a szőllőtőke karóját, s védelmet nyujt a szőlőtőkének a gyakori viharok ellen. A földtábláknak csalhatatlan természetes határt alkot, továbbá ami szintén nem megvetendő, értékes tüzi és szerszámfát ad majdnem mgyen, s ami szintén fontos, hogy 3—4 méter mélyről a talaj- és esővizben felszivott tápanyagokat összel levél alakjában a föld felszinére teriti, s ez által azt évrőlévre egyforma szorgalommal javitja, értékesebbé teszi. Ha pedig az erdőkertészet a nyugati és déli államokban előnyeiért otthonos, hol a klimatikus viszonyok az ottani gazdákat nevelésére kevésbé kényszeritik, mért nem otthonos nálunk itt az Alföldön, hol a szárazföldi éghajlat zsarnoki szeszélye égető szükséggé tette és szinte parancsolja a fák ültetését? E kérdésre az a különbség felel meg, mely a Magyar- és Németalföld mezőgazdasága között van, mely körülbelől 100 évet jelent, ha ugyan ez idő alatt unokáinknak hibáinkat pótolni sikerül.

A csapadék képződés tehát szerves összefüggésben van az erdőségekkel, melyek mint a légköri nedvesség sürüsitői, főként a szárazföldi éghajlat uralma alá tartozó területeken, óriási fontossággal birnak közvetlenül a mezőgazdasági termelésre s közvetve az állattenyésztésre és ez okból a fa, illetve az erdő ily irányu jelentősége alig érinti a tengeri éghajlat vidékeit s kevésbé érdekli a hegyi éghajlat területeit, mint Amerika, Ázsia és Európa azon területein lakó mezőgazdáit, kiknek birtokán a szárazföldi éghajlat uralkodik, mert ezek létfentartási érdekeibe mélyen belenyul a hőmérséklet és csapadékeloszlás kérdése. A meteorológai megfigyelésekből összeállitott statisztika adatai, vitát és ellentmondást nem türve, bizonyitják mint természeti törvényszerüséget, hogy a legtöbb eső mint átlagos mennyiség ott esik, ahol sok az erdő. A meteorológiai állomások megfigyelései, pontos feljegyzései és számszerü kimutatásai szerint a legtöbb csapadék Délamerikában van, ahol évenként átlag a lehullott eső vizmennyisége 1670 milliméter, mig Északamerikában csak 730 milliméter. Északamerikában Anebek és Ontario között levő legnagyobb erdővidék északon a Hudson öbölig és a Labrador félszigetig terjed, hossza 2750, szélessége 1600 kilométer; evvel szemben Délamerikában az Amazon folyó völgyében és Brazilia északnyugati részében óriási erdőségek vannak, melyeknek területe 5300 □ kilométer. Európa erdőterületei 300.000.000 hektárra tehetők, s ehez képest az átlagos csapadék mennyiség 730 milliméter, mig Ázsia déli- és középső részeiben, ahol nagy kiterjedésü fátlan puszták vannak, 536 milliméter, egyéb részein 635 milliméter, s végül Ausztrália fátlan sikságain 520 milliméter. A csapadék mennyiség tehát aránylagosan oszlik meg az erdőterületek nagysága szerint és amig Brazilia őserdejének földjére évenként 1 méter 75 centiméter vastag vizréteg hull eső alakjában, — addig Ausztrália fátlan sivatagjain csak 520 milliméter eső áztatja a nap fölmelegitett levegője által kiszáritott szomjazó talajt. Ezen törvényszerüség parancsát követve az egyhangu sik tenger, melynek felületén hegy és erdőségek ki nem emelkednek, dacára az óriási mennyiségü elpárolgásnak, sokkal kevesebb esőmennyiséget nyel el, mint a szárazföld, és pedig számokban kifejezve az Atlanti-Óceán a Közép- és Balti- tengerrel évenként 57 millió köbméter eső vizet, a Csendes-Óceán 20 milliót, az Indiai-Óceán 18 milliót, a Jegestenger, tekintettel az elpárolgás, vagyis a viz körforgásának- nehézségeire csapadék révén csak 9 millió köbméterrel gyarapszik. Hó és eső alakjában a szárazföldre évenként 122 millió köbméter csapadék hull, melyből csak 25 millió fut a folyóvizek medrében tengerbe. Ez a törvényszerüség, mely a csapadék mennyiség eloszlását a világrészek között szabályozza nagyban — kicsinyben meg van az egyes államterületek keretein belül is; ezért van az Alföldön sokkal kevesebb csapadék, mint az ország hegyes- és erdős területein. Hegyeket az Alföldre nem hordhatunk —, kár is volna, de az erdő csapadék szabályozó hatását a faültetéssel mozditsuk elő, és emancipáljuk az Alföldet a szeszélyes szárazföldi éghajlat zsarnoki uralma alól.

Folyt. köv.

HIRROVAT.

— **Lapunk munkatársainak és olvasóinknak boldog ünnepeket kivánunk.**

— **Karácsony ünnepén.** A szeretet ünnepén elpihen a munka és lelkünk levetve a föld porát, Istenhez emelkedik az ünnepi órákban. A betlehemi kis bölcsőben szendergő isteni gyermek, ki

az emberiség megváltására jött a világra, tanitson meg bennünket az ő követésére. Feledjük el e napon az élet vásári zajában kapott és adott sebeinket és igérjük meg, hogy a béke, kölcsönös türelem és az egymást megbecsülés jegyében fogunk dolgozni városunk nagyságáért és közállapotaink megjobbulásáért. Kössön össze bennünket a közös munkában a szeretet és mig törhetlen harcosai leszünk eszméinknek, addig embertársainkban se lássunk mást, mint a becsületes munka és igyekezet emberét. Ma, midőn sulyos közgazdasági viszonyaink és az élet ezer gondjai nyomják lelkünket, felette szükségünk van arra, hogy egymást megértve, egymás nézeteit tisztelve, egymást támogatva feleljünk meg polgári kötelezettségünknek és ne nehezitsük helyzetünket torzsalkodásokkal, mesterségesen kihegyezett ellentétekkel. Legyünk szivben, erőben és akaratban egyek és különösen városunk ügyeinek intézésében egyesitsük szellemi erőnket, hogy nagy, szép, boldog és gazdag legyen városunk, mely mérhetetlen anyagi áldozatokkal igyekszik magát fellenditeni az ország második városává.

— **Közgyülés.** Debreczen sz. kir. város törvényhatósági bizottsága folyó hó 23-ikán délután rendkivüli közgyelést tart. A közgyülés lapunk zártakor folyik. Tárgyai: 1. Tanácsi előterjesztés a lemondás folytán időközileg megüresedett törvényhatósági bizottsági tagsági hely választás utján betöltése iránt teendő intézkedések tárgyában. 2. Ugyanaz a rendőrségi palota felépitésére szükséges 800,000 K kölcsönre érkezett ajánlat tárgyában.

— **Vasutengedély.** A kereskedelmi miniszter a debreczen—nagyváradi helyi érdekü vasut részvénytársaságnak Nagyléta-Vértes állomástól kiágazólag Kokad és Álmosd községek érintésével a bihari helyiérdekü vasutak Székelyhid állomásáig vezetendő szabványos nyomtávolu helyiérdekü vasutra az előmunkálati engedélyt megadta.

— **Bizottsági tagválasztás.** A f. év december 12-én a Péterfia-u. kerületben tartatott bizottsági tag választásnál megválasztattak: Király József, Kertész István és Nagy Lajos. A megbizatás egy évre szól. Ujabban a Csapó-utcai kerületben üresedett meg egy bizottsági tagsági hely, amelyben Mayer Jenő városi számvevővé neveztetett ki, ki hivatalánál fogva tagja a törvényhatóságnak.

— **Ünneplés.** Molnár Antal, a Debreczeni Hitelbank vezérigazgatóját tudvalevőleg Ő Felsége a Ferencz József lovagkeresztjével tüntette ki. A kitüntetett igazgatónak f. hó 19-ikén szép és meleg ünnepség keretében adta át Domahidy Elemér főispán a lovagkeresztet szép beszédben méltatva közgazdasági érdemeit, amelyet különösen a város körül szerzet. Mi is szivesen üdvözöljük az érdemes férfiut királyi kitüntetése alkalmából.

— **Hitelesitő közgyülés.** A f. hó 18. és 19-én tartott törvényhatósági közgyülés határozatait f. hónap 20-ikán délután 3 órakor hitelesitették Domahidy Elemér főispán elnöklésével.

— **Kinevezés.** Domahidy Elemér főispán a debreczeni tanyai állami elemi népiskola gondnokságába a megüresedett gondnoksági tagok helyére: Vecsey Zoltán földbirtokost, Kövy Lajos bankigazgatót, Levente István macsi uradalmi tiszttartót, Trásy Géza földbirtokost és Csanak Jenő földbirtokost és nagybérlőt nevezte ki.

— **Tanitók Fürdője alakuló közgyülése.** Székelyudvarhelyen, ez évi december hó 27-én délután 3 órakor tartja a Tanitók fürdője Részvénytársaság alakuló közgyülését. Fáradhatatlan munkássággal, kitartó lelkesedéssel vitte ezen részvénytársasági szervezkedést Gyerkes Mihály székelyudvarhelyi ig. tanitó sikerrel oda, hogy most megteremthetik a hazai tanitók társadalmi gyógyfürdőjét, üdülő- és nyaraló helyét a csinos kulturváros: Székelyudvarhely határában levő és lombos erdő között fekvő kénes-sósvizü Szejke fürdőn; gyermeknyaraló-telepét pedig a fenyvesek közötti Homoród fürdőn. Ezen áldásos intézmény támagatására, a 25 K. értékü részvények még mindig jegyezhetők szervezőnél. A nagy társadalomnak is hathatós érdeke lévén, tanitók fürdője, tanulók nyaralótelepe létesitése, a további legmelegebb pártolásra ajánljuk ezen értékes actiót.

— **Adakozásra felhivás** néhai Dr. Balogh Ferenc mellszobrára. Debreczeni református theológiai akadémiánk tanárkarától indult ki az eszme, hogy a f. év nyarán elhunyt érdemes tanártárs, egyházunk nagytudományu hitbajnoka, főiskolánk mindenkoron való disze és büszkesége, immáron csak néhai *Dr. Balogh Ferenc* theologiai tanár emlékét egy, a főiskola belső területén felállitandó bronz mellszoborral örökitse meg, s az eszmét a tiszántuli főtiszteletü és méltóságos egyházkerület mult november hónapban tartott közgyülése elé terjesztvén, ez azt helyeslőleg vevén tudomásul, erkölcsi pártfogása alá fogadta.

Theologiai tanárkarunk engemet, tisztelettel alulirottat, mint főiskolánkban az elhunyt nagy tanárnak legrégibb volt tanitványát s negyedfél évtizeden át volt tanártársát bizott meg az ügy anyagi részének vezetésével, az adakozásra felhivás kibocsátásával s a begyülendő pénzek kezelésével.

Kibocsátom tehát e felhivást hazai református egyházunk mindenik kerületének egyházi és iskolai lapjai utján az egyház összes azon fiaihoz, lelkészekhez ugy mint világaikhoz, kik az elhunytnak csaknem félszázadon át tartott tanári

müködése alatt, széles e haza minden részéből tanitványai voltak, vagy akiket hozzá bármi uton is a kegyelet emlékei kapcsolnak: küldjék be hozzám az emlitett mellszoborra szánandó adományaikat jövő 1914. évi február hó végéig, s én azokat takarékpénztári betétek gyanánt kezelvén, a begyülő összeggel annak idején a megalakitandó szoborbizottságnak be fogok számolni. Ugy tervezzük, hogy a szobrot a jövő évi tavaszi egyházkerületi közgyülés alkalmával már le is leplezzük.

Nem kérünk mi nagyösszegü adományokat, hiszen ezrekre megy néhai *Dr. Balogh Ferenc* volt tanitványai száma. Ha mindenik ad valamely csekély összeget, diszes mellszobor fogja hirdetni néhai nagy tanártársunk tisztelt nevének emlékezetét. A kegyeletes cél érdekében lapunk olvasóit mi is felkérjük az adakozásra.

Csiky Lajos,
reformástus theol. akad. tanár.

— **Hirdetmény.** Debreczen sz. kir. város adóhivatala értesiti a város közönségét, hogy:

1. az 1914. évre szóló kamatteher vallomási ivek 1914. évi január 1-től 1914 január 31-ig között;

2. a tőke-kamat és járadék adó alá tartozó jövedelem;

3. a IV. oszt. keresetadó alá tartozó jövedelem;

4. végre a III. oszt. keresetadó alá tartozó jövedelem 1914. évi január hó 20-ig a városi adóhivatalnál ingyen kapható nyomtatványon bejelentendő az illetékes adókivetőknél.

Figyelmezteti a városi adóhivatal a közönséget, hogy vallomásukat annyival is inkább adják be, mert ellenkező esetben adójuk a törvényben meghatározott sulyos következmények terhe alatt hivatalból fog megállapittatni.

Debreczen, 1913 december 19.

Városi adóhivatal.

Körözések.

20,404—1913. Csorváson 1912. évben született Melár Katalin illetőségi ügyéből kifolyólag anyja, ki Opécskán, Aradmegyében született s 23 éves, kihallgatandó volna, Nevezett köröztetendő s feltalálásáról Békés vármegye alispánja értesitendő. Melár Katalin cigánynő és Must József cigány gyepmesterrel él vadházasságban, utolsó lekhelye Csorvás volt.

Gyula, 1913 december 5.

Alispán.

A. 429,491—1913. IV. A Budapesten 1893. évben született, állandó lakással nem biró Joung Klára (szülei Joung Imre 1912. évi junius hó 15-én Baján elhunyt hajóskapitány) hivatalnoknő illetőségének megállapitása vált szükségessé. Fölkérjük az összes hazai közigazgatási hatóságokat, hogy a nevezettet nyomoztatni s föltalálás esetén a saját és szülei származási és illetőségi viszonyaira vonatkozóan tüzetesen kihallgatni, a fölvett jegyzőkönyvet pedig kozzánk megküldeni sziveskedjenek. Nemleges értesitések mellőzendők.

Budapest, 1913. évi nov. hó 8-án.

A székesfőváros tanácsa.

20,406—1913. ikt. szám. Csorvási születésü kiskoru Ajtai Péter illetőségi ügyéből kifolyólag szükségessé vált anyjának, Ajta Karolinának 24 éves cigánynőnek kihallgatása, ki legutóbb Csorváson tartózkodott, onnan azonban ismeretlen helyre távozott. Nevezett köröztetendő, feltalálása esetén hollétéről Békés vármegye alispánja értesitendő. Nemleges értesitések mellőzendők.

Gyula, 1913. évi december hó 6.

Alispán.

— **Hirdetések felvétele.** Értesitjük olvasóinkat és a hirdető közönséget, hogy lapunk kiadóhivatala (városi nyomda vállalat) a legolcsóbban vesz fel hirdetéseket. Ma, midőn a hirdetések közlési dija folyton emelkedőben van, lapunk kiadó hivatala a régi mérsékelt áron, olcsó egység árakat számit. „A város“-t városunk legelőkelőbb közönsége olvassa és igy a benne közölt hirdetések elérik az óhajtott célt.

Meghivó.

A Mezőgazdasági Bank mint Szöv.

VI-ik évi rendes közgyülését 1913 decz. 31-én d. e. 11 ó. tartja a Bankegyesület r.-t. tanácstermében (Piac-u. 72., I. em.), melyre a szövetkezet tagjait tisztelettel meghivja az IGAZGATÓSÁG.

Tárgysorozat: 1. A közgyülés jegyzőkönyvének hitelesitésére 2 tag kijelölése. 2. Igazgatósági jelentés a mult üzletév eredményéről. 3. Az évi zárószámadások és az 1908-ik II. felszámoló évtársulat vagyon-mérlegének beterjesztése. 4. A felszámoló és felügyelő bizottság részére a felmentvény megadása és az igazgatóság jelentésében foglalt egyéb inditványok feletti határozathozatal. 5. Az 1913-ik évi VII. évtársulat megalakulásának kimondása. 6. Az 1909. évi III. évtársulat felszámoló bizottság választása. 7. Három igazgatósági és három felügyelőbizottsági tag választása. 8. Esetleges inditványok. — Figyelmeztetés: A felügyelő bizottság által felülvizsgált mérleg az igazgatósági jelentéssel együtt a közgyülés előtt 8 nappal a szövetkezet üzleti helyiségében a hivatalos orák alatt a tagok által megtekinthető. A szavazáshoz szükséges igazoló jegyek a közgyülést megelőző 3 napon át adatnak ki.

Mérleg-számla.

Vagyon					Teher					
Pénztár készlet			340	78	Törzsbetétek:					
M. kir. Postatakarékpénztár	151	66			1908—1909. évi II. évtársulati tagok befizetései	43784	—			
O. M. B. Giró	516	38	668	05	1909—1910. „ III. „ „ „	23772	50			
Kifolyósitott kölcsönök			639598	57	1910—1911. „ IV. „ „ „	29643	20			
Ingatlan			12223	33	1911—1912. „ V. „ „ „	23085	—			
Értékpapir			5250	—	1912—1913. „ VI. „ „ „	6258	40			
Felszerelés leirás után			1300	—	1913—1914. „ VII. „ „ „ előrefizetés	18	60			
Átmeneti tételek			6580	06	Csoporttagok befizetései	59467	—	183028	60
Veszteség			7135	39	Takarékbetétek			69233	20
					Folyószámla hitelezők			94376	24
					Visszleszámitolás			309370	—
					II. évtársulati haszoneredmény	5106	82		
					III. „ „	2689	42		
					IV. „ „	1717	32		
					V. „ „	304	91	9818	47
					Csoporttagok befizetésének kamatja			6624	49
					Átmeneti tételek			645	17
			673096	17				673096	17

Debreczen, 193 augusztus hó 31.

Kovács Károly, pénztárnok. **ifj. B. Bozzay Pál,** vezérigazgató. **Hirschfeld Zsiga,** főkönyvvezető. — Az igazgatóság: **Dr. Magoss György,** elnök. **Geiger Simon,** alelnök. **Auszterlitz Ármin, Bieyer Adolf, Dr. Dóczy Emil, Farkas József, Sz. Jármy Tamás, Kupferstein Jakab, Leitner Dozső, Stern Péter, Ungváry József, Wiener Adolf, Ernst Vilmos.** A felügyelő bizottság: **Brill Illés, Thurzó Béla, Radákovich Géza,** elnök. **Grünberger József, Dr. Moskovitz Jenő.**

Eredmény-számla.

Kiadások.					Bevételek.				
Tisztviselők fizetése	11504	90			Kölcsönkamatok és egyéb jövedelmek			66771	37
„ lakbére	2500	—	14004	90					
Házbér			1200	—					
Általános üzleti költségek			2556	05					
Adók			8248	50					
Visszleszámitolási kamatok			33032	12					
Csoporttagok kamata			2229	08					
Takarékbetét kamat	4091	56							
10 százalékos kamatadó	409	16	4500	72					
Felszerelésből leirás			1000	—					
			66771	37				66771	37

Debreczen, 1913 augusztus hó 31.

Kováos Károly, pénztárnok. **ifj. B. Bozzay Pál,** vezérigazgató. **Hirschfeld Zsiga,** főkönyvvezető. Az igazgatőság: **Dr. Magoss György,** elnök. **Geiger Simon,** alelnök. **Auszterlisz Ármin, Bleyer Adolf, Dr. Dóczy Emil, Farkas József, Sz. Jármy Tamás, Kupferstein Jakab, Leitner Dezső, Stern Péter, Ungváry József, Wiener Adolf, Ernst Vilmos.** A felügyelő bizottság: **Brill Illés, Dr. Moskovitz Jenő, Grünberger József, Thurzó Béla.**

A felszámoló 1908—13-ik II. évtársulat vagyonfelosztása.

Vagyon					Teher				
Az 1908—13-ik II. évtársulat 4 évi befizetése	32325	—			842 teljesen befizetett törzsbetét à K 52.—	43784	—		
Folyó évi befizetése	11459	—	43784	—	K 7135·39 üzemi veszteségnek a felszámoló évtársulat haszoneredményét érintő pro Rata része	3710	50		
4 évi haszoneredmény	5106	82			Leirásokra	1242	20		
Folyó évi haszoneredmény			5106	82	Felszámolási költség	300	—		
5 százalék kamat deczember hóra			814	84	Maradvány a tartalék-alap javára	668	96	49705	66
			49705	66				49705	96

Debreczen, 1913 augusztus hó 31.

Kovács Károly, pénztárnok. **Ifj. B. Bozzay Pál,** vezérigazgató. **Hirschfeld Zsiga,** főkönyvvezető. A felszámoló bizottság: **Dr. Dóczy Emil, Auszterlisz Ármin, Wiener Adolf.** A felügyelő bizottság: **Brill Illés, Dr. Moskovitz Jenő, Grünberger József, Thurzó Béla.**

A DEBRECENI KÖLCSÖNÖS-SEGÉLYZŐ-EGYLET MINT SZÖVETKEZET

KOSSUTH-UTCA 8. (Földszint saját épület.)

1914. év január hó 1-én nyitja meg

XXXI. évtársulatát.

Az intézetnek 10,000 tagja van, kik több mint 100,000 törzsbetétet fizetnek. A befizetett üzleti tőke a 6½ millió koronát, az összes alapok és tartalékok a 600,000 koronát meghaladják. Egy törzsbetét heti 40 fillér, egy havi törzsbetét havi 5 korona pontos befizetésére kötelez.

Az uj évtársulatba belépési nyilatkozat alapján a tagok már most vétetnek fel.

Debreceni Ipar- és Kereskedelmi Bank

ALAPITTATOTT 1869-ik évben.

DEBRECEN
Szent Anna-utca 13. szám.

Magyar kir. Osztálysorsjáték főelárusitója.

BETÉTEKET ELFOGAD :: KÖLCSÖNÖKET NYUJT váltókra és ingatlanokra :: TÖRLESZTÉSES KÖLCRÖNÖKET AD 600 koronán felül ingalanokra, földbirok és házakra :: TŐZSDEI MEGBIZÁSOKAT teljesit értékpapirok vételére és eladására :: KÖLCSÖNÖKET AD értékpapirokra, záloglevelekre és vidéki pénzintézetek részvényeire :: ÉRCPÉNZEKET VESZ ÉS ELAD.

Mindennemü felvilágositással szivesen szolgál

:AZ INTÉZET VEZÉRIGAZGATÓJGA.:

Általános Forgalmi Bank

Részvénytársaság

Debrecen, Piac-u. 68. sz.

Érdekközösségben a „Merkur" váltó- üzleti részvénytársasággal

Bankosztály-Váltóüzlet-Áruosztály

Üzletágak: Takarékbetétek könyvecskékre és check-számlára. Váltók leszámitolása, valamint a banküzlet körébe vágó összes pénzügyi müveletek lebonyolitása. Hitellevelek és utalványok az összes külföldi piacokra.

Értékpapirok, sorsjegyek, ércpénzek vétele és eladása napi árfolyamon, szelvények és kisorsolt értékpapirok beváltása. Olcsó, magas előlegek értékpapirokra és sorsjegyekre.

Igérvények minden huzásra. Biztositás sorsolási veszteség ellen. Sorsolási ellenőrzés. Katonai házassági óvadékok ügyében minden utbatgazitás és eljárás. Tőzsdei megbizásokat teljesen megbizhatósággal eszközöl és minden felvilágositással, tanáccsal készségesen szolgál.

Debreceni Hitelbank

Részvénytársaság

Piac- és Széchenyi-u. sarok. I. emelet.

Kölcsönöket ad
váltókra, kötelezvényekre és folyó számlára, a legelőnyösebb kamat mellett.

Elfogad takarék-betéteket
betét-könyvecskére és check-számlára.

Jelzálog-kölcsönöket ad
földbirtokokra és házakra.

Óvadék-kölcsönöket ad
vállalkozóknak és bérlőknek.

Elfogad tőzdei megbizásokat
értékpapirok vételére és eladására.

Kölcsönöket nyujt
tőzsdén jegyzett értékpapirokra, valamint vidéki pénzintézetek részvényeire.

Leszámitol tárca-váltókat
az intézet kebelében alakult hitelrészes csoportban.

Ércpénzek és külföldi bankjegyek beváltása.

Felvilágositással készséggel szolgál

Az igazgatóság.

Karácsonyi és ujévi ajándékul alkalmas könyvek.

Irta: Koncz Ákos.

Szomorú órák.

Elbeszélések az életből. Ára 2 korona.

Ős Debreczen.

Elbeszélések. Ára diszes kiállitásban cimképpel 3 kor. Tisztviselőknek 2 korona.

Debreczen város régi büntetőjoga és alkalmazása a különböző bünesetekben.

Ára 2 korona.

Elbeszélések az ifjuság számára.

Dr. K. Tóth Mihály rajzaival. 2 kötet. Ára 4 korona.

Debreczen szab. kir. város irásban és képekben.

Sajtó alatt. Már most megrendelhető. Ára 1 korona.

Mindezen könyvek kaphatók a szerzőnél **Városi levéltár, földszint 7 sz.** és valamennyi könyvkereskedésben.

Eladó

a Kondorosi téglagyárnál, a diószegi uton 16 waggon porosz és salgótarjáni kőszén és 200 mm. oltatlan mész. Vevők jelentkezhetnek a

Debreczeni Gazdák Bankjánál

Kossuth-utca 17. szám.

Közgazdasági Bank és Váltóüzlet Részv.-társ.

Debrecen, Piac-u. 59. Steinfeld-féle ház.

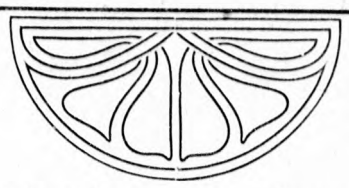

Elfogad betéteket betéti könyvekre és folyó (csek) számlára.

Leszámitol váltókat és követeléseket.

Megvásárol és elad helyi és tőzsdén jegyzett **értékpapirokat** és ilyenekre **előleget és kölcsönöket** folyósit a legjutányosabb kamatláb mellett.

Lebonyolit mindennemü tőzsdei ügyleteket.

Bevált szelvényeket és idegen pénzeket és ezeket állandóan készletben tartja.

Hitelleveleket ad bármely európai bankpiacra és eszközöl **idegen értékü átutalásokat.**

Árúosztálya foglalkozik a gabona-szakmába vágó összes üzletekkel. Jutányos feltételek mellett előlegeket folyósit **uj terményre.**

Mindennemü felvilágositással készséggel szolgál

Az igazgatóság.

Alföldi Takarékpénztár

Debreczenben, Piac-utca 16-ik sz. alatt.

Alaptőke 2.400,000 K. Tartalékok: 1.500,000 korona. Betétállomány nyolc millió korona. Érdekközösségben a Pesti magyar kereskedelmi bankkal. — Üzletágai: Takarékbetétek, csekkszámlák. Váltóleszámitolás, törlesztéses és jelzálogkölcsönök. Értékpapirok vétele és eladása, tőzsdei megbizások, hitellevelek bel- és külföldre Előleg értékpapirokra és árukra.

Saját árúraktár, Safe-deposit (magánletétpénztár). Affiliált intézetei: Kabai takarékpénztár r.-t. Nádudvari takarékpénztár részvénytársaság. Hajdunánási gazdasági bank oooooo részvénytársaság. Flóktelep Vámospércs. oooooo

Debrecen szab. kir. város
Világitási Vállalata.

Elvállalja: légszesz- és villamos berendezések elkészitését világitási, erőátviteli, fűtési és főzési célokra. A gáz- és villamos világítás jobb és olcsóbb a petróleumnál. Gázzal sütni és főzni sokkal jobb és félannyiba kerül, mint fával.

Gázfűtés kandallók és fürdőkályhák minden másnál tisztábbak, kényelmesebbek, biztonságosabbak.

A villamos motor legcélszerűbb és legtakarékosabb hajtóerő a világon.

Szép és olcsó lámpák, csillárok és hozzávaló felszerelések kaphatók.

Elsőrendű pirszén (koksz) porosz kőszén.

Fekete kőszén-kátrány fatárgyak és épületek megvédésére.

Első minőségű ammoniak sulphat (legbecsesebb nitrogénlégeny tartalmú **műtrágya.**)

Tetszés szerinti mennyiségben kapható vagy megrendelhető a gyárban, vagy városi üzletünkben

Piac-utca 81-ik szám alatt.

Mindennemü felvilágositással szivesen szolgál az igazgató:

Debreczeni Jenő gépészmérnök.

A légszesz- és villamos gyárat az érdeklődő közönség bármikor megtekintheti.

Gyári és igazgatósági telefon: 74. Városi üzlet telefon: 90.

DEBRECZEN SZ. KIR. VÁROS KÖNYVNYOMDA-VÁLLALATA. 1913

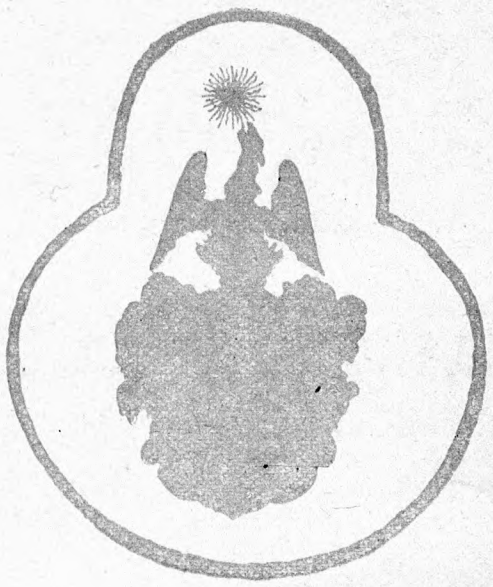

Debrecen sz. kir. város könyvnyomda-vállalata. 1912.